

VIDSKO-VREMENSKA ZNAČENJA LATINSKOGA FUTURA II

Latinski futur II, iako morfološki dobro protumačen, ostaje u semantičkom pogledu prilično zamršen glagolski oblik. Kao sigmatska tvorba *fecero* < *fec-is-ō stavlja se obično u red oblika aorisnoga podrijetla i označuje kao prvobitni konjunktiv aorista.¹ Odatle onda i višekratna nastojanja da mu se i u značenju utvrde tragovi aorista, drugim riječima, da se objasni kao neka vrsta futura aorisnoga, dakle uglavnom „perfektivna“ vida. S druge strane, očito je da se futur II unatoč svome aorisnom postanju uklapa u perfektni sistem, u kojem funkcionira kao futur novoga, semantički složenoga perfekta, suprotstavljajući se futuru I kao analognu obliku prezentskoga sistema. Stoga se i pitanje kako futur II dolazi do svojih u nauci i danas spornih vremenskih značenja svodi uglavnom na isto takvo pitanje s obzirom na sam perfekt kao naslijeđeni oblik na kojem se temelji čitav njegov dobrim dijelom naknadno dograđeni sistem.² Ali kako se u slučaju futura II distinkcija između naslijeđenih aorisnih i stečenih perfektnih značenja mnogo teže uočava nego kod samoga perfekta, ostaje na području njegove sintakse naše pitanje i dalje otvoreno.

Što se tiče oblika *faxo*, također sigmatske tvorbe, ali od glagolske osnove, čini se da ima isto značenje pa se obično i stavlja uz rotacizirani oblik na *-ero*.

Još se Delbrück trudio da, bar u starolatinskom, dokaže prvobitnu „vidsku“ razliku između dva futura, tobože „imperfektivnoga“ futura I i „perfektivnoga“ futura II.³ Tako bi se dva oblika imala odnositi vidski, na primjer, u rečenicama kao Plt. Asin. 606: *bene vale*;

¹ M. Leumann, *Lateinische Grammatik I*⁵ (1963), str. 339 i d. i 343, ili Meillet-Vendryes, *Traité*², str. 290 i 296.

² Time što se samom perfektu priznaje sinkretička narav, pri čemu se u njemu razlikuju „perfektna“ (vremenski prezentska) i „aorisna“ značenja, to se pitanje u slučaju perfekta skida s dnevnoga reda, iako se ne može reći da su stručnjaci svagda složni u tome kako se ta njegova dihotomija ima primijeniti u slučaju ove ili one upotrebe. Tu, u svakoj konkretnoj upotrebi, opet iskrsava pitanje: Je li novi perfekt nasljednik staroga perfekta ili aorista? Ako slučaj *memini*, gdje je perfekt semantički obično ravan prezentu, ne zadaje teškoća, druga je stvar perfekt kao preterit, koji do značenja prošlosti može doći, kako je isticao već Brugmann, *Kurze vergleichende Grammatik*, str. 566, preko staroga perfekta isto kao i preko aorista; isp. o tome danas K. H. Schmidt, „Das Perfektum in indogermanischen Sprachen“, *Glotta* 42 (1964), str. 1 i d.

³ *Vergleichende Syntax II*, str. 320 i d., napose 325 i d.

apud Orcum te videbo („vidjet ću“, kao rus. „*быгы выгеть*“) i Mil. 463: *abi, machaeram huc efer. : : iam faxo hic erit* („učinit ću“) ili Stich. 351: *hoc egomet, tu hoc convorre. : : ego fecero* („učinit ću“). Takav bi odnos vrijedio onda sve do u Ciceronovo doba; npr. Cic. Att. 3, 19, 1: ... *si ea* (sc. *salus*) *praecisa erit, nusquam facilius hanc miserrimam vitam vel sustentabo vel... abiecero* („podnositi ću“ : „odbaciti ću“). Ali primjeri u kojima i futur I, stojeći kadšto i pored futura II, ima i sam perfektivan smisao, bili su već tada na putu navedenom shvaćanju; npr. Ter. Phorm. 681: *inde sumam* (sc. *argentum*): *uxori tibi opus esse dixerō* („uzet ću“ : „reći ću“).

Vidski smisao starijega futura II isticao je i slavist van Wijk,⁴ koji je i one slučajeve gdje se Delbrück kolebao (kao *mansero, placuero, narravero* i dr.) shvatio „perfektivno“, ističući da bi, na primjer, u ruskome svuda gdje Plaut ima futur II bila dana prednost perfektivnom vidu.

Stvar je nanovo ispitao Sjögren,⁵ koji protiv Delbrücka, a donekle i van Wijka — ukoliko i ovaj smatra futur I, bar u starijem jeziku, „imperfektivnim“ — nesumnjivo utvrđuje da se dva futura po smislu ničim ne razlikuju; npr. Plt. Men. 272: *cape atque serva; me lubente feceris* („učinit ćeš“) prema Truc. 361: *ubi cenabis? . . . hic; me lubente facies* („učinit ćeš“). Trudeći se da razliku između dva oblika pronađe drugdje nego na području vida, on ističe da je upotreba futura II u komikâ, osobito na kraju stiha, uvjetovana metrički. Ista se misao može onda naći u Krolla,⁶ a u novije vrijeme u Schütza⁷ i van der Heydea.⁸

Veoma zamršeno mišljenje o našem pitanju iznose Ernout-Thomas,⁹ koji u smislu ponešto revidirane Meilletove sheme *infectum* : *perfectum* smatraju futur I izrazom za „aspect duratif“, a futur II izrazom za „aspect déterminé“, ali kako ni takva suprotnost nije apsolutne naravi, utječu se „brisanju“ značenja *infectum*-a u prvom slučaju i *perfectum*-a u drugome.

Danas je, kako ćemo dalje vidjeti, i Ronconi pristaša shvaćanja da se dva futura, tu i tamo čak i u klasičnom jeziku, odnose među sobom vidski.¹⁰

I Szantyr je u obradi Hofmannove sintakse i dalje sklon naslijeđenom mišljenju da dva futura, kako se susreću samostalno u sta-

⁴ N. van Wijk, „Die altlateinischen Futura“, *IF* 17 (1905), str. 465 i d.

⁵ H. Sjögren, *Zum Gebrauch des Futurums im Altlateinischen* (= *Skrifter Uppsala*, IX/5), Uppsala-Leipzig 1906, str. 143, a napose 146 i 150.

⁶ *Die wissenschaftliche Syntax*³, str. 60.

⁷ H. Schütz, „Die Konjunktiv- und Futurformen auf *-ero, -erim* im Lateinischen“, *Glotta* 17 (1929), str. 161 i d., napose 170. — Autorovo dokazivanje da se dva oblika i u 1. licu sing. upotrebljavaju *promiscue*, tj. vremenski i načinski, nije našlo pristaša.

⁸ K. van der Heyde, „L'aspect verbal en latin“, *REL* 11 (1933), str. 74 i d.

⁹ *Syntaxe latine*², str. 226.

¹⁰ A. Ronconi, *Il verbo latino*, Firenze 1968³, str. 104 i d.

rijem jeziku, imaju vidsku vrijednost, iako uviđa, pa i ističe teškoće na koje ono nailazi, i to već s obzirom na starolatinske potvrde. U vezi s navedenim primjerom iz Ciceronova pisma Atiku, gdje imamo suprotnost *sustentabo* : *abiecero*, kaže on oprezno da tu „scheint der Unterschied des durativen I. und des perfektiven II. Futurs gelegentlich durchzuschimmern.“¹¹

Kako sva navedena mišljenja računaju s vidskom neodređenošću futura I, bilo time što je izriječkom priznaju ili time što je ne poriču, dok futur II kao izraz za „imperpektivnu“ radnju, kako ćemo dalje vidjeti, slabo dolazi u obzir, ostaje opet otvoreno pitanje kako se čitava stvar ima tumačiti.

*

Rekao bih da u navedenim i njima sličnim slučajevima samostalno upotrebe futura II u starolatinskom valja bar početi od prvobitnoga aorisnog značenja njegova oblika, odakle onda i u slavenskom prijevodu upadna prevaga perfektivnoga vida. Evo još dva-tri primjera: Plt. Bacch. 1066: *cura hoc. iam ego huc re venero* („vratit ću se“). — Ter. Phorm. 882: *quin ergo rape me; quid cessas? : fecero* („učinit ću“). — Hec. 700: *puerum accipias. . . post de matre videro* („vidjet ću“, u smislu „pogledat ću“).

No ako se bolje pogleda, nije teško vidjeti da ovdje o „vidskoj“ vrijednosti oblika futura II odlučuje i leksičko značenje samoga glagola. Tu smo, dakle, na terenu distinkcije, koja se često mimoilazi, — razlike između vida u pravom smislu riječi i akcije ili „vrste radnje“. Lako je opaziti da durativni glagoli, osobito glagoli stanja, dolaze rade u futuro I, dok su momentani česti u oba oblika bez razlike u vidskom značenju. To vrijedi i za glagole neoznačene s obzirom na vrstu radnje, ako se u danom kontekstu daju svesti na durativan ili momentan smisao. Tipični su u tom pogledu primjeri kao Cic. Fin. I, 10: *quae fuerit causa mox videro; interea hoc tenebo* („vidjet ću“, u smislu „pogledat ću“ : „držat ću“). Takav je i primjer iz Cicerona s futurima dvaju glagola različita leksičkoga značenja: futurum I durativnoga *sustentare* i futurum II momentanoga *abiecere*, gdje sadašnji istraživači, među njima i Hofmann-Szantyr, nalaze većinom „vidsku“ suprotnost.

U svakom slučaju, značajna je činjenica da se u futuro II nalaze najčešće glagoli momentana značenja ili takvi koji se lako svode na nj, dok su durativni kudikamo rjeđi, bolje reći — sasvim rijetki. Još je značajnije to što se durativni glagoli, i kad dolaze u futuro II, na neki način „perfektiviraju“ dobivajući ingresivan ili efektivan smisao,

¹¹ *Lateinische Grammatik II*, str. 323. — Danas neki lingvisti, u vezi s novim pogledima na indoevropski glagol, osobito pod dojmom hetitskih podataka, dovode u pitanje postojanje „vidskih“ suprotnosti u indoevropskom; isp. F. R. Adrados, *Evolución y estructura del verbo indoeuropeo*, Madrid 1963, str. 475 i d., gdje se razvija nova teorija o postanku latinskoga perfekta, ali mu se ipak ne odriče neka vrsta aorisnoga značenja.

što često biva i u perfektu takvih glagola¹². Evo primjera za to: Plt. Stich. 93: *non sedeo istic; vos sedete; ego sedero in subsellio* („sjest ću“). — Capt. 194: *ad fratrem quo ire dixeram mox iero* („poći ću“). — Men. 670: *si tibi displiceo, patiundum; at placuero huic Erotio* („svidjet ću se“).

Slično se mogu tumačiti i primjeri zavisne upotrebe futura II, osobito oni iz starijega jezika, pa i iz kasnijega, ako potječu iz dnevnoga govora; npr. Leg. reg. 2, 13: *si quisquam aliuta faxit, ipsos Iovi sacer esto* („učini“). — Plt. Asin. 117: *nempe in foro* (sc. eris) ? : : *ibi, si quid opus fuerit* („bude potreba“, u smislu „ustreba“). — Petr. Sat. 137, 2: *si magistratus hoc scierint, ibis in crucem* („saznaju“). Tome nasuprot stoji možda futur I kao u Plt. Capt. 785: *quod quom scibitur, per urbem inridebor* („bude se znalo“). Ali da je taj oblik sam po sebi vidski neutralan, dokazuju primjeri kao Plt. Mil. 933: *hanc ad nos, quom extemplo a foro veniemus, mittitote* („dođemo“). U tom su smislu poučne rečenice sa dva futura, zavisnim II i samostalnim I ili II, u odnosu ko incidencije, tj. gdje se oba odnose na isti akt, tako da je prijevremenost radnje zavisne rečenice isključena; npr. Plt. Amph. 198: *si dixerero mendacium, more meo fecero* („rečem“ : „učinit ću“) ili Prop. 2, 15, 50: *omnia si dederis oscula, pauca dabis* („daš“ : „dat ćeš“). U ovom drugom primjeru nastoji Ronconi dokazati razliku između „izvršene“ radnje *dederis* i tobože „neizvršene“ *dabis*,¹³ ali je stvar s obzirom na neutralnost futura I veoma nesigurna, jer smisao traži: „ako *daš*, . . . samim time *ćeš dati* (a ne *davati*)“.

Kako vidimo, u futuru II prevladuje više ili manje svuda perfektivan smisao. Ali ako bismo s obzirom na nj i ostali pri tome, ne bi se za futur I moglo tvrditi da je vidski označen, a još manje da je „imperfektivan“, kao što smo vidjeli da neki i danas uzimlju. Ovdje bi se, dakle, trebalo zadovoljiti formulom $(a+b) : b$, tj. postavkom da futur II uz vidsku neutralnost futura I ima pretežno perfektivan smisao.¹⁴ Kako god bilo, ne može se reći da se u gore navedenim primjerima dva futura, stojeći vremenski na istoj liniji, odnose među sobom kao dva oblika različita vida. Ali da u futuru II ima nešto od prvobitne aorisne naravi, vidi se ne samo po tome što su u njemu najčešći glagoli momentana značenja, već i po tome što se durativni u ovom ili onom smislu „perfektiviraju“.

Ostavimo, dakle, po strani sporno pitanje vidske vrijednosti dvaju futura, a posebno futura II, koji nas ovdje u prvom redu zanima, i zadržimo se na njegovim vremenskim značenjima, koja ne zadaju ništa manje teškoća, iako su različita značenja futura II u stvari po-

¹² Isp. o tome moj rad „Vidske osobine latinskoga perfekta“, *ŽA* 9 (1959), str. 137 i d., a posebno 141 i d.

¹³ *O. c.*, str. 105.

¹⁴ Taj se zaključak podudara s onim što sam u nizu priloga ustanovio i inače u pitanju vidskih osobina glagolskih oblika u latinskom; isp. „Zur Frage des lateinischen Verbalaspekts“, *ŽA* 18 (1968), str. 49 i d., napose 60 i d.

sljedica urastanja njegova aorisnoga oblika u perfektni sistem, koji se — kako smo rekli — i semantički temelji na miješanju dviju nekadašnjih vidskih osnova, aorisne i perfektne. Ali odatle izlazi da se vremenska značenja u danom slučaju jedva mogu odvojiti od vidskih. To valja svagda imati na umu kad je riječ o vremenskim značenjima našega oblika.

1. Ako futur II nosi u sebi tragove nekadašnjega aorista, onda mu se takvo značenje i na vremenskom planu očituje u već navođenim, pretežno starolatinskim potvrđama, u kojima on nasuprot vidski neutralnom futuru I označuje buduću radnju perfektivna smisla. Takva su dva primjera: *sustentabo* : *abiecero* i *sumam* : *dixero*. Drugim riječima, dva se futura vremenski ne razlikuju, ali se među njima ne da utvrditi ni strogo vidska suprotnost. Jer kad futur I na temelju vrste radnje, tj. u slučaju momentanih glagola, pokriva „perfektivan“ smisao, onda se više ni vidski ne suprotstavlja pretežno perfektivnom futuru II.

Ovdje treba spomenuti da je mišljenje o tragovima aorista u semantici futura II u svoje vrijeme odlučno pobijao Gaffiot,¹⁵ koji ističe dvije stvari: prvo, da futur II (po njemu svagda „antérieur“) ima svuda značenje *perfectum*-a, tj. da označuje buduću gotovu radnju, i, drugo, da između arhajskoga i klasičnoga perioda nema u tome nikakve razlike. Dakle, dva bi se futura imala svagda razlikovati, i to time što futur I znači naprosto buduću, a futur II buduću gotovu radnju. Tako bi se, na primjer, već u Plauta odnosila među sobom dva oblika istoga glagola: Bacch. 610: *huc concedam* („otići ću“) i Trin. 1007: *huc concessero* („*bit ću otišao“, tj. „neću biti tu“). Ta bi se u biti vremenska razlika imala dobro osjećati u primjerima kao što je Plt. Cas. 781: *si sapitis, uxor, vos tamen cenabit is, cena ubi erit cocta; ego ruri cenavero* („ručat ćete“ : „*bit ću ručao“). Nema sumnje da bi se takav smisao mogao svuda pretpostaviti, ali je nezgoda u tome što se ne da ničim dokazati, dok bi na mnogim mjestima bio vidljivo nategnut.

Ista bi stvar, po Gaffiotu, vrijedila i za oblik *faxo*, a ne samo za *fecero*, što je također veoma sporno.

To shvaćanje unosi u naš problem novu zabunu: ono generalizira perfektni smisao futura II i samim time odbacuje bilo kakav udio aorisnoga značenja u njemu. Ali ni ono ne razlikuje između „egzakt-noga“ i „anteriornoga“ značenja futura II, koji u prvom slučaju znači stanje nakon izvršenja, a u drugome samo vršenje ili izvršenje radnje sa stanovišta budućnosti prošle. To je po svojoj prilici stoga što su oba značenja sadržana u franc. „j'aurai fait“ kao prijevodu lat. *fecero*. U tom je smislu i sam naziv „futur antérieur“ dvoznačan i odgovara samo napola.

¹⁵ F. Gaffiot, „Le futur antérieur dans les propositions indépendantes et principales“, *RPh* 7 (1933), str. 164 i d.

Stoga nije na odmet razlikovati između ta dva značenja, iako se oba temelje na perfektu kao takvu.

2. Što se tiče futura II kao „egzaktnoga“ (kakav je, na primjer, svagda u grčkom), on se vremenski ne razlikuje od futura I. Tu se razlika između dva oblika svodi u stvari na suprotnost između radnje i stanja. Tada, na primjer, *meminero* vrijedi isto koliko i *memoria tenebo*. Takvi su primjeri dosta rijetki, npr. Cic. Pis. 80: *quorum alter, id quod meminero, semper... amicus fuit... , alter, id quod obliviscar, sibi... amicior* („sjećat ću se“ : „zaboravit ću“).

Da se ne bi činilo da futur II od tzv. perfektno-prezentskih glagola ima svagda takav smisao, navodim dva primjera u kojima je više ili manje očit aorisno-perfektivni: Plt. Bacch. 330: *ei aurum ut reddat. : : Meminero* („sjetit ću se“) i Poen. 1117: *si illarumst nutrix, me continuo noverit* („upoznat će“). Takav će biti i kasniji primjer Cic. Att. 15, 27, 3: *meminero... de omnibus, quae te velle suspicabor modo* („sjetit ću se“).

3. Od egzaktnoga futura II ima samo jedan korak do „anteriornoga“, tj. takva koji znači samu radnju sa stanovišta budućnosti prošlu. To je ono značenje što ga Gaffiot ne razlikuje od egzaktnoga, trudeći se da ga pronađe u svim upotrebama našega oblika, iako se stvar u tome opsegu ne čini vjerojatna.

Evo primjera za futur II anteriornoga smisla: Plt. Cas. 548: *ubi nuptiae fuerint, tum istam convenibo* („bude bila“, a ne „bude“, u smislu: nakon svadbe). — Cato, Agr. 37, 3: *ridicas et palos, quos pridie posueris, siccos dolato* („budeš stavio“). — Sal. Jug. 10, 5: *quem alienum fidum invenies, si tuis hostis fueris?* („budeš bio“, tj. prije toga).

Što se takvo značenje futura II nalazi najčešće u zavisnim rečenicama, sasvim je naravno.

Osobita je vrsta „anteriornoga“ futura II onaj kojim se kao buduća izriče radnja koja se, bilo sva ili jednim dijelom, vrši već u momentu govora ili čak prije njega.¹⁶ Tada latinski futur II dobiva smisao indikativa onoga oblika što ga Maretić u našem jeziku zove za nevolju „perfektom II“, samo što se u nas radi o zavisnom obliku, koji sintaktički odgovara konjunktivu takva futura.¹⁷

¹⁶ To se značenje može ilustrirati primjerom iz kakva romanskoga, npr. francuskoga jezika: Ako smo u 8 sati krenuli vlakom iz Zagreba u Split, kamo imamo stići istoga dana u 15, onda oko podne, nakon 6 sati vožnje, ne možemo više reći: „Notre voyage durera 9 heures“, kao što smo mogli pred polazak vlaka, nego „aura duré“. To je stoga što futur I, okrenut sav u budućnost, ne može uzeti u obzir radnju ili dio radnje, koji je u momentu govora već izvršen, dok futur II, koji je u isti mah okrenut u budućnost i prošlost, može.

¹⁷ Isp. moj rad „Futur II. u našem glagolskom sistemu“, *Radovi Filozofskoga fakulteta u Zadru* 1 (1960), str. 30 i d., gdje se, pored ostaloga, navodi Daničićevo objašnjenje razlike između, na primjer, perfektivnoga prezenta i futura II istoga vida: „što Bog da“ odnosi se na ono što će u budućnosti dati, a „što Bog bude dao“ na ono što (se u budućnosti pokaže da) je već dao. Unatoč tome M. Stevanović, *Funkcije i*

Evo primjera takva futura II: Cic. Mil. 99: *praeclare vixero, si quid mihi acciderit* („*bit ću živio“, u smislu: „pokazat će se da sam živio“). — Caes. B. G. 4, 25, 3: *desilite... commilitones... ego certe meum... officium praestitero* („*bit ću izvršio“, tj. „pokazat će se da sam — ovim što radim — izvršio“). — Liv. 22, 29, 11: *si nihi aliud, gratorum certe nobis animorum gloriam dies hic dederit* („*bit će dao“, tj. „pokazat će se da je dao“).

U tom je pogledu zanimljiv primjer sa oba futura Verg. Aen. 4, 591: *pro Iuppiter! ibit hic... et nostris inluserit advena regnis* („ići će“ : „*bit će se narugao“, tj. „pokazat će se da se već narugao“, gdje futur I označuje radnju u momentu govora buduću, a futur II takvu koja je u tom momentu već prošla, ali će tek sa stanovišta budućnosti biti označena kao takva).

Takav futur II može onda, u različitim slučajima zavisnosti, stajati i pod drugim oblicima perfektnoga sistema, osobito pod konjunktivima preteritalna značenja, pri čemu se onda konjunktivom izriče zavisno ono isto što bi se nezavisno izreklo futuroom II.¹⁸

Bilo bi, naravno, krivo misliti da se sva navedena značenja mogu u svakom danom slučaju oštro razlikovati. Štaviše, ima primjera, osobito u zavisnim upotrebama, koji gotovo zbunjuju. Takav je primjer,

značenja glagolskih oblika (= Posebna izdanja SANU, 422/20), Beograd 1967, str. 155, u vezi s primjerom iz Vukovih narodnih pjesama: *Da me b u d e š za Ivana d a l a, sad bi ono moji svati bili* — komentira: da se radi o jednom od primjera „koje sigurno nije tačno razumeo ni onaj što ga je u dotičnoj pesmi zabeležio“ i kojima onda „ne treba poklanjati nikakvu pažnju u razmatranju oblika savremenog jezika, jer ih u njemu nikako i nema“; isp. također njegov *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Beograd 1969, str. 666, gdje se ponavlja isti sud. Obrat *da budem znao* u smislu „da sam znao“, kao ireal za prošlost, nije samo obilno potvrđen u klasika književne štokavštine, nego je i danas u štokavaca, osobito onih zapadnijih, sasvim živ i razumljiv.

¹⁸ Jedan su slučaj takvih perfektnih oblika „anteriornoga“ smisla konjunktiv perfekta i pluskvamperfekta oko kojih su nedavno polemizirala dvojica naših stručnjaka, F. Barišić u *Zborniku Filozofskoga fakulteta* u Beogradu 9/I (1967), str. 30 i d., i B. Glavičić u *ŽA* 18 (1968), str. 67 i d., ovaj drugi u vezi s jednim svojim ranijim prilogom. Da je u pravu Glavičić, koji primjenjuje tumačenje sposobno da objasni sve analogne primjere, vidi se po tome što se takvi konjunktivi mogu okrenuti u nezavisni futur II isto kao što se i odgovarajući futur II može obrnuti u zavisni konjunktiv. Tako bi se rečenica Tac. Ann. 6, 22: *quippe... eiusdem... imperium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius a b i e r i m* („da se ne budem udaljio“) izrekla nezavisno otprilike ovako: „sin minus, nunc incepto longius abiero“ (tj. „pokazat će se da sam se udaljio“); tako bi i rečenica Cic. Agr. 6: *tum* (sc. Agricola)... *fecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica... sensisset* („da ne bude osjetila“) glasila nezavisno: „hoc modo nullius alterius sacrilegium res publica senserit“ (tj. „pokazat će se da nije osjetila“). Isto tako i, obratno, u rečenici Verg. Aen. 4, 591: *pro Iuppiter! ibit hic... et nostris inluserit advena regnis* („pokazat će se da se narugao“) odgovara futur II *inluserit* zavisnim konjunktivima, otprilike: „Dido timet/timuit, ne hic advena inluserit/inluserit ipsius regnis“ (tj. „da se ne bude narugao“).

Te komutacione probe, koje se mogu uspješno vršiti u oba smjera, dokazuju protiv Barišića kako takvi konjunktivi, bez obzira na tip rečenica u kojima se javljaju, funkcioniraju strogo u okviru slaganja vremena čineći s futuroom II homogenu skupinu oblika koji se semantički temelje na perfektu; isp. također A. Musić, „Rečenice bojazni u grčkom, latinskom i srpskohrvatskom jeziku“, *Rad JAZU* 247 (1933), str. 183 i d., posebno 204 i d.

među ostalima, Ov. Tr. 1, 9, 6: *tempora si fuerint nubila, solus eris* („budu bila“ ili „postanu“ ili „budu“ ?), gdje se ne vidi kakav smisao valja pripisati futuru II durativnoga glagola *esse*: durativno-anteriorni, ingresivni ili čak naprosto durativno-futurski. Na ovu posljednju mogućnost upućuju primjeri kakav je Petr. Sat. 45, 9: *quamdiu vixerit* (sc. Glyco), *habebit stigmam* („bude živio“), gdje se futur II uz *quamdiu* jedva razlikuje od futura I; isp. Cato, Agr. 30: *bubus frondem ulmeam...*, *usque dum habebis, dato* („budeš imao“). U istom sintaktičkom okviru „tamdiu quam“ oba futura imaju smisao ograničene radnje, samo što ga futur II nosi u sebi, a futur I dobiva u kontekstu.

*

Kako vidimo, vidsko-vremenska značenja futura II, osobito u odnosu prema futuru I, daju se podijeliti u tri skupine:

1. Vidski neutralnom futuru I suprotstavlja se futur II aorisnoga smisla, koji onda znači radnju više ili manje perfektivna vida, pri čemu vidska vrijednost oblika zavisi i od akcije danoga glagola.

2. Futuru I, koji znači naprosto buduću radnju, suprotstavlja se perfektini futur II, koji se javlja u dva kontekstualno različita značenja:

a) kao futur „egzaktni“, koji označuje rezultat, najčešće kao stanje, radnje u budućnosti prošle;

b) kao futur „anteriorni“, koji označuje samu prošlo-buduću radnju.

U prva je dva slučaja vremensko značenje obaju futura isto, a samo u trećem različito.

Sva je prilika da se u razlici između aorisnoga futura II, kakav se čuva u starolatinskom, a možda i u kasnijem govornom jeziku, i perfektinoga, kakav preteže u tekstovima klasične latinštine, ogleda sinkretička narav perfekta i njegova sistema. Ako je tako, onda se na primjeru futura II proces urastanja njegova oblika aorisnoga podrijetla u novi perfekt može i historijski kako-tako pratiti.

Zadar—Bonn.

M. Kravar.

RÉSUMÉ

M. Kravar: LES VALEURS ASPECTO-TEMPORELLES DU FUTUR II LATIN

Le futur II latin, quoique morphologiquement bien expliqué, demeure au point de vue sémantique une forme verbale assez complexe. En tant que formation sigmatique *fecero* < *fēc-is-ō il est généralement rangé parmi les formes d'origine aoristique et désigné comme un subjonctif aoriste primitif. De là des efforts réi-

térés de prouver aussi dans sa valeur des traits d'aoriste, en d'autres termes, de l'expliquer comme une sorte de futur d',aspect' aoristique, c'est-à-dire plus ou moins perfectif.

Quelquefois on y ajoute la forme *faxo*, qui semble avoir la même valeur.

Etant dans le cas du futur II la distinction entre le sens hérité d'aoriste et le sens acquis de parfait encore moins claire que chez le parfait lui-même, la question de ses valeurs aspecto-temporelles reste discutée et jusqu'ici ouverte.

Dans l'article ci-dessus, après un examen des différents cas de l'opposition *faciam*, *-es* : *fecero*, nous arrivons à la conclusion qu'il y a lieu d'en distinguer trois types:

1° Au futur I, aspectuellement neutre, s'oppose le futur II de sens aoristique exprimant une action à venir d'aspect plus ou moins perfectif. Celui-ci dépend pourtant de l',espèce d'action' du verbe donné: tandis que le futur I se prête à toute action, les verbes duratifs, surtout ceux d'état, sont bien rares au futur II. Un duratif, plus ou moins perfectivé, y reçoit un sens ingressif ou effectif.

2° Au futur I, exprimant une action à venir, s'oppose le futur-parfait, qui apparaît dans deux valeurs:

a) comme *futurum exactum*, marquant l'état résultant d'une action passée dans l'avenir;

b) comme futur ,antérieur', indiquant l'action passée dans l'avenir elle-même.

Le fait que le premier emploi, propre peut-être à la langue parlée en général, nous est attesté surtout en latin ancien et les deux autres plutôt dans la langue classique pourrait témoigner du déplacement sémantique qui s'est produit au sein du futur II sur son chemin de l'aoriste vers le nouveau parfait.

Simon Jenko:

CUM SOL ORTUS EST

Cum sol flammifer ortus est recurrens,
 Ei laudes tribuo celebrans valde,
 Quod flores mihi lustrat in fenestra.
 Sol ita est radians mihi locutus:
 „Nec flores neque tu simul fuistis,
 Cum terrae nitidos potens iacebam
 De coelis radios meos refulgens.
 Peribis velut udus interit ros,
 Sed restabo ego, qui tuum sepulcrum
 Lustrabo; retine, miselle, laudes!”

Ljubljana.

Vertit: S. Kopriva.